

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२ व पंचायतींचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित अधिनियम) १९९६ अन्वये प्राप्त अधिकारान्वये अनुसूचित क्षेत्रातील गौण वनोपजांकरीता वाहतुक परवाना बाबत कार्यपद्धती निश्चित करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
आदिवासी विकास विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: वहका-२०२४/प्र.क्र.६२ (२) (E-१३०५६८६) /का-१४
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२
दिनांक:- २७ नोव्हेंबर, २०२५

वाचा :-

1. अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२
2. महसूल व वन विभाग शासन निर्णय क्र.एस-१०/२०१३/प्र.क्र.८७/फ-३, दि.३०.०७.२०१३.
3. जनजाती कार्य मंत्रालय, भारत सरकार यांचे पत्र क्र.१८/०२/२०१३-CP&R, दि.०२.०९.२०१४
4. महसूल व वन विभाग शासन शुद्धीपत्रक क्र.एस-१०/२०१३/प्र.क्र.८७/फ-३, दि.३०.०८.२०१४
5. महसूल व वन विभाग शासन निर्णय क्र.बांबुसा-२०१५/प्र.क्र.११२/फ-९, दि.०८.०४.२०१५.
6. मुख्य सचिव यांचेकडे पार पडलेली दि.१३/०८/२०२५ रोजी पार पडलेल्या बैठकिचे, पत्र क्र.वहका-२०२५/प्र.क्र.१००/का-१४, दि.१४.०८.२०२५ अन्वये निर्गमित केलेले इतिवृत्त
7. महसूल व वन विभाग शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०२४/प्र.क्र.८१/फ-९, दि.१३/११/२०२५

प्रस्तावना :-

गौण वनोपजा करिता वाहतुक परवाना निर्गमित करण्याबाबत वाचा मधील अनु.क्र. २, ४ व ५ येथील महसूल व वन (वने) विभागाच्या दि.३०.०७.२०१३, दि.३०.०८.२०१४ व दि.०८.०४.२०१५ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सूचना देण्यात आलेल्या आहेत.

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२ मध्ये गौण वनोपज व वाहतुक परवाना याबाबत पुढीलप्रमाणे तरतूदी आहेत,

सदर कायद्याच्या कलम ३ (१) (ग), अनुसार,

‘गावच्या सीमांतर्गत किंवा सीमेबाहेर पारंपारिकरित्या गोळा केल्या जाणारे गौण वनोत्पादन गोळा करणे, त्याचा वापर करणे किंवा त्याची विल्हेवाट लावणे यासाठी स्वामित्व हक्क,’

सदर कायद्याच्या नियम २ (१) (घ) अनुसार,

‘या अधिनियमाच्या कलम ३ च्या पोट कलम (१) खंड (ग) अन्वये गौण वनोत्पादनांची विल्हेवाटी मध्ये त्यांची विक्री करण्याच्या तसेच त्यांवर वैयक्तिक किंवा सामुहिक प्रक्रिया करण्याच्या, त्यांची साठवण करण्याच्या, त्यांचे मुल्यवर्धन करण्याच्या, त्यांची वनक्षेत्राच्या आत व बाहेर समुचित वाहतुकीच्या साधनांना अशा उत्पादनांचा वापर करण्यासाठी किंवा ती गोळा करून किंवा उपजिविकेसाठी त्यांची सहकारी संस्था किंवा संघ किंवा महासंघ यामार्फित विक्री करण्यासाठी वाहतुक करण्याच्या हक्काचा समावेश असेल.’

सदर कायद्याच्या नियम ४(१) 'छ' अनुसार, ग्रामसभेची कार्य यामध्ये,

‘वाहतुक, परवाना, उत्पादनांच्या विक्रीपासूनचे उत्पन्न किंवा व्यवस्थापन आराखड्यात बदल करण्याशी संबंधित सर्व निर्णयांना मान्यता देणे.’

२. केंद्र शासनाद्वारा पंचायतींचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित अधिनियम) १९९६,(पेसा) अमलात आणण्यात आलेला आहे. सदर कायद्यानुसार अनुसूचित क्षेत्रातील ग्रामसभा आणि पंचायती यासाठी विशेष तरतूदी करण्यात आलेल्या आहेत. सदर कायद्याच्या कलम (m) (ii) अनुसार ग्रामसंभांना,

The ownership of minor forest produce; चे अधिकार प्राप्त झालेले आहेत.

सदर कायद्याच्या अनुषंगाने राज्य शासनाने महाराष्ट्र ग्रामपंचायती संबंधीचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित करण्याबाबत) नियम, २०१४ तयार केलेले आहेत. सदर नियमाच्या प्रकरण नऊ मध्ये गौण वनोपत्पादनासंदर्भात ग्रामसंभेद्या अधिकारांविषयी तरतूदी विशद केलेल्या आहेत.

३. वर नमूद कायद्यातील तरतूदीनुसार गौण वनोपजाच्या वाहतुक परवाना संदर्भात ग्रामसंभांना संपूर्ण अधिकारी असतांनाही वन विभागाच्या वाचा मधील अनु.क्र. २,४ व ५ मधील शासन निर्णयानुसार वाहतुक परवाना पुस्तक वन विभागाकडून उपलब्ध करून घेण्याच्या कार्यपद्धतीमुळे ग्रामसभेस कायद्याने दिलेल्या अधिकाराला बाधा निर्माण होत आहे. ही बाब विचारात घेऊन यासंदर्भात मुख्य सचिव यांचे अध्यक्षतेखाली, अपर मुख्य सचिव, वने व विधी व न्याय विभाग यांच्यासमवेत दि. १३/०८/२०२५ रोजी बैठक पार पडली. सदर बैठकित वनहक्क कायद्याच्या तरतूदीबाबत वन विभागाचे वाचा मधील अनु.क्र. २,४ व ५ मधील गौण वनोपज वाहतुक परवाना संदर्भात असेलेले शासन निर्णय वनहक्क कायद्याच्या तरतूदीशी विसंगत असल्याची बाब विचारात घेऊन वन विभागाचे गौण वनोपज वाहतुक परवानासंदर्भात असलेले शासन निर्णय रद्द करण्याबाबत तसेच दि. ३०/०७/२०१३ व दि. ०८/०४/२०१५ रोजीचे शासन निर्णय रद्द केल्याने गौण वनोपज वाहतुक परवाने संदर्भात सर्व ग्रामसंभांना एक समान वाहतुक परवाना देण्याबाबतची कार्यपद्धती ठरविण्याची जबाबदारी आदिवासी विकास विभागाकडे सोपविण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला.

बैठकितील उपरोक्त निर्णयानुसार गौण वनोपज वाहतूक परवाना संदर्भात वाचा येथील अनु.क्र. ५ मधील दि.०८/०४/२०१५ रोजीचा शासन निर्णय महसूल व वन विभागाने (वने) वाचा येथील अनु.क्र. ७ मधील शासन निर्णयान्वये रद्द केलेला असल्याने त्यास अनुसरून व अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२, पंचायतींचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित अधिनियम) १९९६,(पेसा) व महाराष्ट्र ग्रामपंचायती संबंधीचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित करण्याबाबत) नियम, २०१४ मधील उपरोक्त तरतूदीनुसार गौण वनोपज वाहतूक परवाना संदर्भात कार्यपद्धती निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२ च्या कलम ३ (१) (ग), नियम २ (१) (घ) व नियम ४(१) 'छ' मधील व पंचायतींचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित अधिनियम) १९९६ मधील कलम (m) (ii) व महाराष्ट्र ग्रामपंचायती संबंधीचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित करण्याबाबत) नियम, २०१४ मधील प्रकरण नऊ मधील तरतूदीनुसार वन विभागाने वाचा मधील अनु.क्र. ७ मधील शासन निर्णयान्वये गौण वनोपज वाहतूक परवाने संदर्भात आदिवासी विकास विभागावर सोपविलेली जबाबदरी विचारात घेता अनुसूचित क्षेत्रातील गौण वनोपजांची वाहतूक करण्यासाठी वाहतूक परवाना ग्रामसभेमार्फत छापून ग्रामसभेमार्फत निर्गमित करण्यास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

२. वाहतूक परवानाच्या (Transit Permit) संदर्भात कार्यप्रणाली खालीलप्रमाणे राहील :-

- I. गौण वनोपज वाहतूक परवान्याचा नमूना या शासन निर्णयासोबतच्या परिशिष्ट मध्ये जोडलेला आहे.
- II. सदर वाहतूक परवान्याचा रंग फिका हिरवा (Light Pista Green) राहील.
- III. नमुन्याप्रमाणे वाहतूक परवाना पुस्तकाचे मुद्रण संबंधित ग्रामसभांनी करून घ्यावे.
- IV. प्रत्येक वाहतूक परवाना पुस्तक हे ५० पानांचे राहील. छपाई करतांना परवान्यावरील क्रमांक हा चढत्या क्रमाने राहील.
- V. शासन निर्णयासोबतच्या परिशिष्टामधील परवाना नमुन्यावर दर्शविल्याप्रमाणे (गौण वनोपज परवाना) वॉटर मार्क अंकित करण्यात यावे.
- VI. सदर परवाना नमूना घडी पत्रक स्वरूपात (४ घडीचे) राहील. यामध्ये ग्रामसभेसाठी रथळप्रत, संबंधित बिट गार्डची प्रत, संबंधित वन कार्यालयाची प्रत व वाहतूक कर्त्याची प्रत याचा समावेश राहील.
- VII. वाहतूक परवान्याची छपाई केल्यानंतर सदर परवान्याचे क्रमांक संबंधित वन कार्यालयास संबंधित ग्रामसभेने कळविणे ग्रामसभेला बंधनकारक राहील.
- VIII. वाहतूक परवाना निर्गमित केल्यानंतर वाहतूक परवान्याची प्रत संबंधित बिट गार्ड व संबंधित वन कार्यालय यांना देणे संबंधित ग्रामसभेस बंधनकारक राहील.

- IX. गौण वनोपज वाहतुक राज्यामध्ये (एका जिल्ह्यातून दुस-या जिल्ह्यात किंवा जिल्ह्यामध्ये) अथवा राज्यातून इतर राज्यामध्ये करण्यासाठी परवाना निर्गमित करतांना यथास्थिती आवश्यक ते परवाने संबंधित ग्रामसंभा यांनी वाहतूक करणा-या संस्था/फेडरेशन यांना आवश्यकतेनुसार घावे.
- X. संबंधित संस्था/फेडरेशन यांनी गौण वनोपजाच्या राज्यामधील (एका जिल्ह्यातून दुस-या जिल्ह्यात किंवा जिल्ह्यामध्ये) अथवा राज्यातून इतर राज्यामधील पुढील वाहतूकीसाठी त्यांना संबंधित ग्रामसंभांनी उपलब्ध करून दिलेले वाहतूक परवाना निर्गमित केल्यावर सदर वाहतूक परवान्याची प्रत संबंधित बिट गार्ड, संबंधित वन कार्यालय व संबंधित ग्रामसभा यांना देणे बंधनकारक राहील. ग्रामसभेस परत दिलेल्या परवाना प्रतीची छायांकित प्रत संबंधित संस्था/फेडरेशन त्यांच्याकडे ठेवतील.
- XI. वरील IX व X अनुसार वेगळ्याने परवाने छापण्याची आवश्यकता भासल्यास वरील | ते VIII मधील अटींची पूर्तता करून परवाने छापण्याची संबंधित ग्रामसभांना मुभा राहील.
- XII. वरीलप्रमाणे कार्यवाही करतांना वाहतूक परवाना संदर्भात ग्रामसभा व वन विभाग यांच्यामध्ये काही वाद अथवा संभ्रम निर्माण झाल्यास त्याबाबत अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२ अंतर्गत गठीत केलेल्या जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरीय वनहक्क समितीने त्यांचे स्तरावर निर्णय घ्यावा.
- मात्र असे करतांना अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वननिवासी (वनहक्काची मान्यता) अधिनियम २००६ नियम २००८ व सुधारणा नियम २०१२ च्या कलम ३ (१) (ग), नियम २ (१) (घ) व नियम ४(१) 'छ' मधील व पंचायतींचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित अधिनियम) १९९६ मधील कलम (m) (ii) व महाराष्ट्र ग्रामपंचायती संबंधीचे उपबंध (अनुसूचित क्षेत्रांवर विस्तारित करण्याबाबत) नियम, २०१४ मधील प्रकरण नऊ मधील नमूद केलेल्या ग्रामसभेच्या अधिकारांना बाधा येणार नाही याची दक्षता घ्यावी.
- XIII. भविष्यात आधुनिक तंत्रज्ञानाचा आधार घेऊन वाहतूक परवाना संदर्भात अधिक सुलभता येण्याच्या दृष्टीने Digitalisation किंवा QR Code आधारित वाहन परवाने कार्यपद्धतीची अंमलबजावणी करावयाची आवश्यकता भासल्यास या प्रकरणी संबंधित ग्रामसभेस त्याबाबत जिल्हास्तरीय वनहक्क समितीस अवगत करून पुढील कार्यवाही करता येईल.

३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५११२७१३५०९८०४२४ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(विजय वाघमारे)
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा.राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, राजभवन,मुंबई.
- २) मा.सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ३) मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ४) मा.विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ५) मा.उपसभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ६) मा.उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- ७) मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव.
- ८) मा.उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव.
- ९) मा. मंत्री ,आदिवासी विकास, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई यांचे खाजगी सचिव
- १०) मा. मंत्री (सर्व) महाराष्ट्र राज्य यांचे खाजगी सचिव,मंत्रालय,मुंबई
- ११) मा.राज्यमंत्री (सर्व), महाराष्ट्र राज्य यांचे खाजगी सचिव,मंत्रालय,मुंबई
- १२) मा. संसद सदस्य (सर्व),महाराष्ट्र राज्य.
- १३) मा. विधिमंडळ सदस्य (सर्व),महाराष्ट्र राज्य
- १४) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
- १५) सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- १६) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- १७) सर्व विभागीय आयुक्त
- १८) आयुक्त,आदिवासी विकास ,नाशिक
- १९) आयुक्त,आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था,पुणे
- २०) सर्व जिल्हाधिकारी
- २१) मुख्य वनसंरक्षक मंडळ सर्व
- २२) अपर आयुक्त, आदिवासी विकास , ठाणे, नाशिक, नागपूर, अमरावती
- २३) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
- २४) संचालक,राज्य पेसा कक्ष,पुणे
- २५) उप वनसंरक्षक सर्व

- २६) सर्व उपविभागीय अधिकारी
- २७) सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प.
- २८) सर्व उप सचिव/अवर सचिव/कक्ष अधिकारी,आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई- ३२
- २९) निवड नस्ती.(का.१४) आदिवासी विकास विभाग,मंत्रालय,मुंबई-३२

